

СЕКЦІЯ 8 КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.8

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ В УКРАЇНІ

Колб С.О., здобувач
кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національна академія внутрішніх справ

У статті, на підставі існуючих в науці підходів, здійснений кримінально-правовий аналіз злочину, що передбачений у ст. 289 Кримінального кодексу України «Незаконне заволодіння транспортними засобами», визначені проблемні питання та науково обґрунтовано шляхи їх вирішення на теоретичному та практичних рівнях.

Ключові слова: кримінально-правова характеристика, злочин, незаконне заволодіння, транспортний засіб, склад злочину, кваліфікуючі ознаки злочину, кримінальна відповідальність, кримінальне покарання.

В статье, на основании существующих в науке подходов, осуществлен уголовно-правовой анализ преступления, предусмотренного в ст. 289 Уголовного кодекса Украины «Незаконное владение транспортным средством», определены проблемные вопросы и научно обосновано пути их решения на теоретическом и практических уровнях.

Ключевые слова: уголовно-правовая характеристика, преступление, незаконное владение, транспортное средство, состав преступления, квалифицированные признаки преступления, уголовная ответственность, уголовное наказание.

Kolb S.O. CRIMINAL LEGAL DESCRIPTION OF MISAPPROPRIATION OF VEHICLES IN UKRAINE

The article, based on existing science approaches made criminal legal analysis of crime provided for in Article 289 of the Criminal Code of Ukraine «Illegal possession of vehicles» as defined problems and scientifically justified their solutions on the theoretical and practical levels.

Key words: criminal legal description, crime, misappropriation, vehicle, crime, aggravating circumstances of the crime, criminal liability, criminal penalties.

Постановка проблеми. Як свідчить практика, не дивлячись на незначну питому вагу у загальній структурі злочинності в Україні, незаконне заволодіння транспортними засобами має велику суспільну небезпеку, зміст якої, з одного боку, обумовлений посяганням на безпеку руху та експлуатації транспорту, враховуючи, що цей злочин (ст. 289 Кримінального кодексу (далі – КК) України) визначений у розділі XI Особливої частини КК як такий, що спрямований на зазначений об'єкт кримінально-правової охорони, а, з іншого боку, це діяння посягає на одне з ключових конституційних прав особи та громадянина (ст. 41 Конституції України) – право власності, яке може бути протиправно порушеним як одноособово, так і групою осіб. Зокрема, як показують результати боротьби зі злочинністю в Україні, щорічно жертвами злочинів, пов'язаних з незаконним заволодінням транспортними засобами, стають десятки тисяч пересічних громадян нашої держави, іно-

земців та осіб без громадянства. У зв'язку з цим на одне з провідних місць з боротьби із зазначеним суспільно небезпечним явищем виходять заходи так званого спеціально-кримінологічного запобігання злочинам, що здійснюються спеціально визначеними на нормативно-правовому рівні суб'єктами. Проте без з'ясування його загального змісту у контексті запобігання незаконному заволодінню транспортними засобами підвищити ефективність цієї діяльності дуже складно. Більш того, особливість правової охорони транспортних засобів в Україні, а також спірність та дискусійність окремих питань, що складають зміст досліджуваної теми, у свою чергу вимагають по-новому підійти до їх вирішення з урахуванням новітніх технологій, які використовують злочинці при незаконному заволодінні транспортними засобами, високого ступеня латентності цих злочинів та в цілому низького рівня їх розкриття правоохоронними органами.

Все це й стало вирішальним при виборі об'єкта, предмета, мети і задач цієї наукової розробки.

Стан дослідження. Вивчення наукової літератури показало, що вирішенням проблем, пов'язаних із запобіганням незаконному заволодінню транспортними засобами, активно займаються такі вчені, як О.М. Брисковська, Ю.Ф. Іванов, А.В. Канащук, О.М. Корковська, Ю.Ф. Іванов, А.В. Канащук, О.М. Корнєв, В.П. Кравченко, С.Є. Петров, О.А. Просолов, М.О. Свірін, С.С. Чернявський та ін., роботи яких й стали методологічним підґрунтям при написанні цієї наукової статті. Поряд з цим з урахуванням прийняття у 2012 році нового Кримінального процесуального кодексу (КПК) України, у якому визначені відмінні від попереднього КПК порядок і умови використання результатів проведення оперативно-розшукових заходів, в тому числі запобіжного характеру, а також сучасного стану боротьби з незаконним заволодінням транспортними засобами в Україні, виникла нагальна необхідність видозмінити зміст запобігання цим злочинам та виробити науково обґрунтовані шляхи підвищення ефективності зазначеного виду діяльності, що й обумовило, в результаті, вибір напряду та теми наукового дослідження з означеної тематики.

Виклад основних положень. У науці загальновідомим є висновок про те, що наукова характеристика злочинів, як і будь-який інший вид наукового знання, належить до різних наук, відповідно до їх предмета та наукового інтересу. При цьому щодо злочину як кримінально-правового поняття, то, як обґрунтовано зауважив О.Г. Кулик, значущою є, насамперед, кримінально-правова характеристика, що складається, як правило, за ознаками складу злочину [1, с. 75]. Проте досі в науці кримінального права не має єдності думок щодо змісту даного поняття. Зокрема одні науковці, вживаючи його у назві своїх робіт, так і не виводять його формальних ознак та зміст в цілому [2]. Інші вчені зводять це поняття до аналізу складу злочинів, як правило, в науково-практичних коментарях [3] або підручниках [4] чи інших навчально-методичних виданнях [5]; а треті – до кваліфікації злочинів [6]. Поряд з цим тривалий час серед вчених дискутується питання про співвідношення кримінально-правової та кримінологічної характеристики видів злочинів, частина з яких вважає, що остання повністю включає першу, коли йдеться про кримінально-правові ознаки злочинів [7, с. 11–12].

Враховуючи, що ця проблема входить до задач наукової статті, а також особливості змісту її предмета (прямої та безпосередньої кримінально-правової норми, яка

встановлює кримінальну відповідальність, зокрема за незаконне заволодіння транспортними засобами злочинними організаціями, у КК України немає), у цій роботі під кримінально-правовою характеристикою незаконного заволодіння транспортними засобами розуміється його теоретико-правова оцінка з огляду підстав кримінальної відповідальності, суспільної небезпечності, протиправності та караності, а також аналізу складу злочину та його кваліфікуючих ознак.

Необхідність розгляду кримінально-правової характеристики зазначеного злочину саме у такому змісті обумовлена змістом запобігання незаконному заволодінню транспортними засобами та теоретико-прикладними завданнями щодо формування науково обґрунтованих заходів з цього приводу.

Щодо підстав кримінальної відповідальності (ст. 2 КК України), то вони визначені у ст. 289 КК «Незаконне заволодіння транспортним засобом» і ст. 255 КК «Створення злочинної організації» та передбачають відповідальність за кожен окремо вчинений злочин та за їх сукупністю (ст. ст. 30, 70, 71 КК та п. 15 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13 «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями») [8, с. 346], що, звичайно, варто враховувати при організації заходів протидії злочину, пов'язаному з незаконним заволодінням транспортними засобами організованими злочинними угрупованнями.

Суспільна безпека цих злочинів полягає у тому, що останні, в частині створення злочинної організації, як вірно зробив висновок В.П. Тихий, створюють небезпеку нормальній життєдіяльності суспільства, суспільній стабільності, дестабілізують економічну та соціально-політичну сфери життя, порушують нормальне функціонування соціальних та економічних інститутів, підривають і гальмують прогресивний процес розвитку суспільства, перешкоджають проведеному соціально-економічній та правовій політиці, обплутують та обкрадають людей, породжують обстановку незахищеності, створюють систему корупції в органах влади тощо [9, с. 465], а щодо незаконного заволодіння транспортним засобом, то не тільки посягають на встановлений порядок користування транспортними засобами їх власниками чи іншими особами на законних підставах, але й створюють умови для вчинення організованими злочинним угрупованнями різноманітних злочинів. Є й інші особливості, які слід враховувати при протидії даному суспільно-небезпечному

явищу, а саме – кримінально-правова характеристика злочину, що пов'язаний з незаконним заволодінням транспортними засобами організованими злочинними організаціями, має передбачати аналіз складу злочину, що передбачений як ст. 289 КК, так і ст. 255 КК України.

Виходячи з цієї теоретико-практичної модифікації, слід визнати, що безпосередніми об'єктами цих злочинів виступають, з одного боку, суспільні відносини, які забезпечують безпеку дорожнього руху механічного транспорту (де додатковим обов'язковим об'єктом є відносини власності на транспортний засіб, що виникають між власником і невластниками, та й інші речові відносини між володільцем обмеженого речового права на транспортний засіб (титульним володільцем) і всіма іншими особами, крім самого власника) [9, с. 568], а це, у свою чергу, виступає ще одним аргументом щодо віднесення незаконного заволодіння транспортними засобами до злочинів проти власності (розділ VI Особливої частини КК України), а з іншого боку, об'єктом таких злочинів є громадська безпека, яка є елементом та складовою національної безпеки України [10, с. 221–222].

Відповідно до вимог ст. 1 Закону України «Про основи національної безпеки України» під національною безпекою розуміють захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються самий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам [11]. Як з цього приводу влучно зауважив В.П. Тихий, відбиваючись у суспільній психології, громадська безпека утворює такий стан суспільної свідомості, такий соціальний настрій, який характеризується відсутністю загроз життю і здоров'ю, свободі, недоторканності та безпеці людей, власності та іншим цінностям; люди почувають себе в безпеці, є вільними від страху [9, с. 461]. Більш того, громадська безпека утворює атмосферу громадського спокою та обстановку впевненості, а також полягає в надійності та ефективності захисту від злочинів, у наявності для цього відповідних гарантій відчуття безпеки, на яку можна покласти, у якій є упевненість та яка заспокоює.

Зворотною стороною потреби в громадській безпеці є стан громадського неспокою, стурбованості в надійній охороні спільноти, відчуття незахищеності від злочинних посягань, наявності небезпеки, загроз для життя, здоров'я, майна та інших цінностей, почуття втрати безпеки, її відсутності, страх за життя і майно тощо, що є характерним результатом вчинення злочи-

ну, пов'язаного з будь-якою протиправною діяльністю організованих злочинних посягань, включаючи незаконне заволодіння транспортними засобами.

Об'єктивна сторона цього злочину виражається в незаконному заволодінні транспортними засобами одним членом злочинної організації або декількома особами (трьома і більше) організованої злочинної групи всупереч волі його власника чи законного користувача. При цьому такий злочин може бути вчинений тільки шляхом дії, пов'язаної з протиправним вилученням транспортного засобу із законного володіння власника чи користувача і встановлення тим самим тимчасового чи постійного розпорядження вилученим видом транспорту для задоволення своїх особистих потреб або потреб інших осіб [12, с. 599].

Вилучення транспортного засобу полягає в сукупності двох дій: а) встановлення контролю над транспортним засобом; б) переміщенні транспорту в просторі з місця первинного знаходження будь-яким способом [9, с. 568].

Встановлення контролю над транспортним засобом – це дії, спрямовані на встановлення фізичного панування над ним, коли винний сам (у випадку, якщо він є членом злочинної організації і діє з її дозволу (відому) тощо) або з використанням декількох (трьох і більше осіб, якщо це злочинна група) суб'єктів злочину одержує можливість перемістити його. Більш того, такі дії пов'язані з їх захопленням, яке може бути вчинене як із використанням насильства, так і без нього [13, с. 13].

Переміщення транспортного засобу в просторі передбачає дії, за допомогою яких він переміщується з місця первинного знаходження в інше місце будь-яким способом (поїздка на транспортному засобі з використанням власного двигуна; транспортування за допомогою іншого транспортного засобу; штовхання за допомогою фізичної сили людини тощо). При цьому відстань, на яку було переміщено транспортний засіб, значення при кваліфікації злочину не має [9, с. 568].

Як свідчить практика, дії щодо незаконного заволодіння чужим транспортом виражаються у двох формах: 1) незаконного заволодіння зазначеним транспортним засобом лише для тимчасового його використання (переміщення учасників організованих злочинних угруповань для будь-яких цілей, у тому числі для вчинення інших злочинів) або для задоволення особистих потреб, що виникли у винного (винних) осіб; 2) незаконне володіння певних транспортним засобом, що пов'язане зі збереженням (розкраданням) його на свою користь або користь інших осіб [12, с. 599].

Для першої форми незаконного заволодіння транспортним засобом характерним є такий спосіб заволодіння, як його угон або захоплення для тимчасового використання. У цьому випадку суб'єкт (суб'єкти) злочину посягає на зазначені предмети не тому, що вони мають цінність, а тому, що транспортний засіб має особливу властивість (призначення) – швидкий рух (таким чином злочинець (злочинці) переміщується до місця крадіжки, вбивства, відпочинку та ін.). Злочин, вчинений з використанням даної форми заволодіння, вважається закінченим з моменту незаконного заволодіння певним транспортним засобом для подальшого його тимчасового протиправного використання [9, с. 568]. При цьому, якщо незаконне заволодіння відбувається під час руху транспортного засобу, то, як зазначено в п. 15 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті» від 23 грудня 2005 р. № 14, злочин вважається закінченим з моменту встановлення контролю над ним. Проникнення в кабінку, гараж чи інше сховище, спробу запустити двигун або буксирувати транспортний засіб з метою заволодіння ним необхідно, відповідно до роз'яснень Пленуму, розглядати як замах на вчинення злочину [14, с. 352].

До другої форми незаконного заволодіння транспортним засобом відносяться такі дії, які пов'язані з використанням такого засобу як цінного чужого майна на свою користь чи користь інших осіб (членів організованого злочинного угруповання). При цьому спосіб такого протиправного діяння, як свідчить практика протидії зазначеному злочину, може бути будь-яким: таємним, відкритим (з насильством чи без нього), шляхом обману або зловживання довірою та на кваліфікацію даного злочину не впливає [14, с. 352–353]. Незаконність заволодіння транспортним засобом означає, що винна (винні) особа всупереч або поза волю власника (користувача), протиправно вилучає транспортний засіб, не маючи на нього ані дійсного, ані передбачувального права [15, с. 686], крім випадків крайньої необхідності (ст. 39 КК України) [9, с. 569]. При другій формі вчинення зазначених суспільно небезпечних дій цей злочин вважається закінченим з моменту протиправного заволодіння транспортним засобом, який дозволяє винній (винним) особі звернути викрадене на свою користь або користь інших осіб (п. п. 4, 5 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009

року № 10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності» [16, с. 428].

Суб'єктивна сторона злочину, пов'язаного з незаконним заволодіння транспортним засобом організованими злочинними угрупованнями, виражається в прямому умислі, а саме: на момент вчинення такого злочину особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння, тобто те, що заволодіває чужим транспортним засобом всупереч або поза волю власника (користувача); передбачала його суспільно небезпечні наслідки (порушувала право власності та громадську безпеку) та бажала їх настання – незаконно заволодіти чужим транспортним засобом. При цьому зазначене заволодіння чужою річчю може вчинюватись, як свідчить слідчо-судова практика, з будь-яких мотивів та з будь-якою метою [14, с. 352], а отже, на кваліфікацію даного злочину це впливати не буде [6, с. 126–128].

Як показало вивчення спеціальної літератури, вчиняючи зазначений злочин, винна особа може прагнути або обернути транспортний засіб на свою чи інших осіб користь, або тимчасово його використовувати (покататися, доїхати до певного місця; перевезти вантаж; викрасти людей або майно, що перебувають у транспортному засобі; спонукати потерпілого до виконання або невиконання певних дій; знищити або пошкодити транспортний засіб тощо). Про мету обернення транспортного засобу на користь винного чи інших осіб (членів організованого злочинного угруповання зокрема) може свідчити тривале користування транспортним засобом, що супроводжувалось його ретельним приховуванням, зміною кольору, заміною його окремих вузлів або деталей, номерного знака, підробкою документів тощо [9, с. 569].

Все це, без сумніву, слід враховувати при організації заходів оперативно-розшукового запобігання діяльності організованим злочинним угрупованням, у тому числі пов'язаної з незаконним заволодінням транспортними засобами. Точне встановлення мети необхідне, крім цього, для індивідуалізації призначення покарання (ст. 65 КК України) та для вирішення питання про необхідність додаткової кваліфікації вчиненого. Так, у випадку вчинення винною особою злочину з метою обернути транспортний засіб на свою або інших осіб користь усі подальші дії щодо такого транспортного засобу, включаючи його розбирання на частини, знищення чи пошкодження, охоплюються ст. 289 КК і не вимагають додаткової кримінально-правової оцінки [12, с. 600]. Водночас, коли винний вчиняє злочин з метою тимчасового використання тран-

спортного засобу, не прагнучи обернення його на свою або інших осіб користь, однак надалі вирішує викрасти певні деталі транспортного засобу або пошкодити чи знищити його, вчинене має бути кваліфіковано за сукупністю злочинів (ст. 70 КК) за ст. 289 і відповідною статтею КК, що передбачає відповідальність за викрадення чужого майна (залежно від способу вчинення злочину) або ст. 194 КК відповідно. Коли ж злочин вчиняється з метою викрадення людей або предметів, що знаходяться у транспортному засобі, то таке суспільно небезпечне діяння також має кваліфікуватися за сукупністю злочинів (ст. 289 КК та ст. ст. 146, 185, 262, 308 КК відповідно) [9, с. 569]. Поряд з цим, як це витікає зі змісту п. 2 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 р. № 10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності», у цілому за викрадення транспортного засобу відповідальність настає тільки за ст. 289 КК і додаткової кваліфікації за іншими статтями Особливої частини КК не потребується, за винятком тих випадків, що зазначені вище (викрадення людей, предметів та ін.), коли винні особи несуть кримінальну відповідальність за сукупністю злочинів [16, с. 427].

Відповідно до чинного закону про кримінальну відповідальність суб'єктами злочину, передбаченого ч. 3 ст. 289 КК (вчинення незаконного заволодіння транспортним засобом організованого групою), є фізична, осудна особа, яка вчинила його у віці 14 років [12, с. 600]. У той самий час кримінальна відповідальність за ст. 255 КК «Створення злочинної організації» передбачена з 16-річного віку, якого досягає винна особа до вчинення злочину [9, с. 469].

З цього витікає, що у випадку, коли в таких організаціях використовуються особи віком від 14 до 16 років, то вони не несуть кримінальної відповідальності за ст. 255 КК. А це, у свою чергу, пояснює високий рівень латентності діяльності саме зазначених злочинних формувань, а також свідчить про прогалини у чинному КК України з цих питань, які варто вирішувати, враховуючи, що згідно з вимогами ч. 4 ст. 3 КК застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією заборонено.

Отже, внесення змін у ч. 2 ст. 22 КК «Вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність» та у ст. 255 КК є очевидним. Такий висновок, крім цього, витікає із сучасного стану протидії організованими злочинами формуванням [17, с. 121–131], а також практики розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями [8, с. 342–348]. Разом з тим при кваліфікації злочину, пе-

редбаченого ст. 289 КК «Незаконне заволодіння транспортним засобом», слід враховувати, що не відсторонені від керування транспортним засобом водії, які самовільно здійснили поїздку на закріпленому за ними транспортному засобі, а також службові особи (ч. ч. 3, 4 ст. 18 КК) підприємств, установ і організацій, що мають певні повноваження з оперативного управління, використання й розпорядження транспортними засобами, не можуть визнаватися суб'єктами тимчасового незаконного заволодіння транспортним засобом. Як свідчить практика, за наявності передбачених у законі ознак такі дії мають кваліфікуватися за ст. ст. 192, 356, 364 КК відповідно [9, с. 569–570]. У випадках, коли особи, які не брали участі у вилученні транспортного засобу, але після заволодіння ним винною особою здійснили поїздку на ньому, кримінальній відповідальності вони, як це роз'яснено у п. 16 Постанови Пленуму від 23 грудня 2005 р. № 14 «Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті» [14, с. 353], за ст. 289 КК не підлягають.

До кваліфікуючих ознак злочину, що передбачений ст. 289 КК, відносяться: а) незаконне заволодіння транспортним засобом, що вчинене повторно або за попередньою змовою групою осіб, або поєднане з насильством, що не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства, або вчинені з прониканням у приміщення чи інше сховище, або якщо воно завдало значної матеріальної шкоди (ч. 2 ст. 289 КК); б) ті ж самі дії, що передбачені ч. ч. 1, 2 ст. 289 КК, вчинені організованою групою або поєднані з насильством, небезпечним для життя та здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства, якщо вони завдали великої матеріальної шкоди (ч. 3 ст. 289 КК).

Враховуючи, що аналіз цих особливо обтяжуючих ознак злочину, тобто його кваліфікуючих ознак, досить ґрунтовно описаний в наукових джерелах [18] та постанові Пленуму Верховного Суду України [14], у даній дисертації увага акцентована лише на деяких особливостях та дискусійно-пізнавальних моментах. Зокрема серед кваліфікуючих ознак складу злочину, передбаченого ст. 289 КК, відсутня така як вчинення злочину злочинною організацією. У той самий час, як це витікає зі змісту п. 15 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 року № 13 «Про практику розгляду судами кримінальних справ

про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями», при кваліфікації злочинів, вчинених організованою групою або злочинною організацією, суди зорієнтовані на те, що при прийнятті рішень вони мають суворо дотримуватись положень ч. 1 ст. 30 КК про умови відповідальності організаторів та учасників таких об'єднань, враховуючи при цьому, що зазначені умови є неоднаковими і залежать від того, у складі якого об'єднання особа вчинила злочин – організованої групи чи злочинної організації. Якщо в першому випадку відповідальність настає тільки за злочинні дії осіб, які організувалися, то в другому – і за саму організацію злочинної діяльності, тобто злочинами визнаються і створення злочинної організації та/або вступ до неї безвідносно до того, чи розпочали її учасники вчинювати конкретні злочини.

Саме тому злочини, вчинені у складі злочинної організації, належить самостійно кваліфікувати за відповідними нормами КК за сукупністю з нормою КК, яка передбачає відповідальність за створення такої організації, участь у ній чи у вчинюваних нею злочинах (ч. 1 ст. 255) [8, с. 346].

У зв'язку з цим виникає цілком логічне питання: на яку частину ст. 289 КК робити посилання, виносячи рішення по сукупності вчинених злочинною організацією злочинів? На практиці суди застосовують ч. 3 статті. Але це не вірно.

Вихід з цієї ситуації бачиться в наступному – доповнити ст. 289 КК України новою ч. 4 наступного змісту: «Дії, передбачені частинами першою, другою або третьою цієї статті, вчинені злочинною організацією». Відповідно, нині діючу ч. 4 ст. 289 КК вважати частиною п'ятою.

Необхідність зазначеної видозміни обумовлена наступними обставинами:

1) недопустимістю застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією (ч. 3 ст. 3 КК). Як з цього приводу правильно зауважив П.С. Матишевський, положення ч. 3 ст. 3 КК, за яким злочинність, а також її караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки цим Кодексом, – це законодавче закріплення принципу немає злочину та покарання без вказівки на те у законі (*nullum crimen, nulla poena sine lege*) та певне відтворення принципу законності, який закріплено в Конституції України: «Ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення» (ч. 2 ст. 58). Враховуюче зазначене положення, ч. 3 ст. 3 КК, по-перше, зобов'язує державні органи і посадових осіб суворо додержуватись норм закону про кримінальну відповідальність при притягненні винної особи до кри-

мінальної відповідальності та застосуванні до неї покарання і, по-друге, виключають застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією щодо дій, які не передбачені нормами загальної та Особливої частини КК, що заборонено положенням ч. 4 ст. 3 КК [12, с. 9–10];

2) формами співучасті, що визначені у ст. 28 КК, однією з яких є вчинення злочину злочинною організацією (ч. 4), та вимогами ст. 65 КК «Загальні засади призначення покарання», відповідно до положень ч. 1 якої суд призначає покарання: а) у межах, установлених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу, що передбачає відповідальність за вчинений злочин (у даному випадку – за ст. 289 КК та ст. 255 КК) за винятком випадків, передбачених ч. 2 ст. 53 цього Кодексу; б) відповідно до положень Загальної частини цього Кодексу (у даному випадку – ч. 4 ст. 28 КК, ст. 30 КК, ст. 70 КК); в) враховуючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання (у даному випадку ст. 255 КК відноситься до найбільш суспільно небезпечних проявів, а відповідно до положень ст. 12 КК – й до особливо тяжких злочинів);

3) судовою практикою, що має місце при кваліфікації особливо тяжких злочинів. Так, у п. 10 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2 «Про судову практику у справах про злочини проти життя та здоров'я особи» зазначено, що у разі вчинення умисного вбивства під час розбійного нападу, вимагання, незаконного заволодіння транспортним засобом дії винного кваліфікуються за сукупністю злочинів, тобто за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК і статтею, якою передбачено відповідальність за злочинне заволодіння чужим майном [19, с. 205]. Аналогічні правила визначені й у інших постановках Пленуму Верховного Суду України [20];

4) визначеними в науці кримінального права критеріями кваліфікації злочинів [6].

Висновок. Підводячи підсумки цього дослідження, варто визнати, що кримінально-правова характеристика злочинів, пов'язаних з незаконним заволодінням транспортним засобом, дає можливість визначити не лише причини зазначеного суспільно небезпечного явища на теоретико-пізнавальному рівні, але й встановити практичні проблеми, що виникають у слідчо-судових органах при кваліфікації цих злочинів, які слід вирішувати з огляду як сьогоденних задач сучасної державної кримінально-правової політики України, так і гармонізації вітчизняних норм до вимог міжнародно-правових актів, згоду на які дала Верховна Рада України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кулик О. Г. Злочинність в Україні на початку ХХІ століття : [монографія] / О. Г. Кулик. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – 272 с.
2. Драний В. В. Кримінально-правова характеристика фінансування тероризму : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 – К. : НАВС, 2013. – 20 с.
3. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / [Андрушко П. П., Арсенюк Т. М., Бантишев О. Ф. та ін.] ; за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, С. В. Фесенка. – 2-ге вид. переробл. та доповн. – К. : Дакор, 2008. – 1428 с.
4. Кримінальне право України : Особлива частина : [підруч.] / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.] ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-те вид. переробл. і допов. – Х. : Право, 2010. – 608 с.
5. Цивільний кодекс України : прийнятий Верховною Радою України 16 січня 2003 року № 435-IV // Міністерство юстиції України. Кодекси України. – 2012. – № 10. – Кн. 1–4. – 248 с.
6. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : [навчальний посібник] / В. О. Навроцький. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.
7. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології : теорія і практика: у 3-х кн. / А. П. Закалюк – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – Кн. 2 : Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. – 712 с.
8. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13 // Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах / Упоряд. В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2011. – С. 342–348.
9. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / За заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид. допов. – Х. : Право, 2013. – Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. – 2013. – 1040 с.
10. Ліпкан В. А., Ліпкан О. С. Національна і міжнародна безпека. – 2-е вид. доп. і переробл. – К. : Текст, 2008. – 400 с.
11. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 року № 964-IV // Офіційний вісник України від 01.08.2003 р. – 2003. – № 39. – С. 351.
12. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України – 4-те вид. переробл. та доповн. / За заг. ред. С. С. Яценко. – К. : А.С.К., 2006. – 848 с.
13. Запобігання незаконному заволодінню автотранспортом, що вчиняється за участю неповнолітніх : [метод. реком.] / [С. С. Чернявський, О. М. Брисковська, О. А. Просолов та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі. – К., 2011. – 60 с.
14. Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті : постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 14 // Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах / Упоряд. В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2011. – С. 349–357.
15. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 3-тє вид. переробл. та доповн. / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К. : Атіка, 2005. – 1064 с.
16. Про судову практику у справах про злочини проти власності : постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 р. № 10 // Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах / Упоряд. В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2011. – С. 427–448.
17. Кулик О. Г. Злочинність в Україні : тенденції, закономірності, методи пізнання : [монографія]. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 288 с.
18. Мисливий В. А. Злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту (кримінально-правове та кримінологічне дослідження): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Київський національний університет внутрішніх справ. – К., 2005. – 36 с.
19. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи : постанова Пленуму Верховного Суду України від 07 лютого 2003 р. № 2 // Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах / Упоряд. В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2011. – С. 202–212.
20. Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах / Упоряд. В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2011. – 456 с.